

Bibliotekarforbundet

16. januar 2022

Kultur- og likestillingsdepartementet
Levert digitalt via Regjeringens digitale løsning

Bibliotekarforbundets innspill til NOU2022:9 En åpen og opplyst offentlig samtale

Bibliotekarforbundet er bibliotekarenes eget fagforbund med rundt 1700 medlemmer over hele landet. Vi organiserer bibliotekarer i både kommunal, statlig og privat sektor, i tillegg til bibliotekarstudenter.

Bibliotekarforbundet viser til høringsbrev i forbindelse med NOU 2022:9 En åpen og opplyst offentlig samtale, og takker for muligheten til å gi innspill. Bibliotekarforbundet vil starte med å berømme Ytringskommisjonen for et stort og viktig arbeid med å utrede rammene for ytringsfriheten i dagens samfunn. Det er liten tvil om at mye har skjedd siden forrige ytringsfrihetskommisjon leverte sin utredning i 1999.

Selv om utredningen er omfattende, og i all hovedsak god, står det overraskende lite om bibliotek. Dette til tross for at biblioteket er en av de viktigste arenaene for informasjon, veiledning, formidling og samtale/debatt. Biblioteklovens formålsparagraf gir bibliotekene et tydelig ytringsfrihetsoppdrag, både med tanke på å arbeide for kunnskap om ytringsfrihet, gjennom å legge til rette for en bred deltakelse i den offentlige debatten, gjennom leselestiltak og bedre lesekompetanse og som møteplass. I tillegg er bibliotekene en av våre mest besøkte institusjoner med ansatte som har en utstrakt kontakt med både innbyggere, frivillige organisasjoner og andre samarbeidspartnere og som evner å nå ut til hele befolkningen. Både biblioteket og bibliotekarer som profesjon, nyter stor tillit i befolkningen.

Bibliotekarforbundet vil i det følgende komme med noen generelle betraktninger om biblioteket og bibliotekarens rolle sett i lys av ytringsfrihet. I tillegg kommenterer vi enkelt kapitler og anbefalinger hvor biblioteket har eller burde ha en naturlig rolle.

Bibliotek og ytringsfrihet

Bibliotekene befinner seg i skjæringspunktet mellom kultur, utdanning og livslang læring, folkehelse og sosialt arbeid. Biblioteket og bibliotekaren spiller derfor en unik rolle for å sikre informasjon, kunnskap og livslang læring til hele befolkningen. Krig og kriser, pandemi og en mer polarisert debatt understreker behovet for bibliotekarers kompetanse. Her er både bredden og spesialiseringen i biblioteksektoren viktig, noe som vil si at folkebibliotek, skolebibliotek og fagbibliotek er like vesentlig både hver for seg og sett i sammenheng. Bibliotekarer og bibliotekene er gode litteraturformidlere og leselestmotivatorer, og er viktige bidrag for å sikre at kompetansen som tilegnes skjer ved hjelp av korrekt kildebruk og god kildekritikk. Bibliotekene skal være en kilde til informasjon og kunnskap.

Folkebiblioteket skal være en aktiv del av kommunens tilbud og vil i sitt tilbud og mandat operere tverrsektorielt. Gode eksempler på oppgaver hvor det er helt naturlig at biblioteket har en aktiv rolle er integrering, arbeidet med bærekraftsmålene, beredskapsarbeid, leksehjelp, samarbeid med frivilligheten, datahjelp til eldre o.l. Samtidig har biblioteket en helt særegen rolle på grunn av sin lovpålagte uavhengighet. I formålsparagrafen heter det at biblioteket skal være en uavhengig

møteplass og arena for offentlig samtale og debatt, som i sitt tilbud til barn og voksne skal legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet.

Bibliotekene er gitt et særskilt ansvar for å være en arena for ytringsfrihet i norsk lov, jamfør infrastrukturkravet, og som leder for biblioteket har biblioteksjefen et særskilt ansvar. Biblioteksjefen har som oppgave å stimulere til debatt og ytringsfrihet, og er lovpålagt å slippe til meninger som kan oppfattes som kontroversielle. Samtidig må man ha med seg at bibliotekene er den eneste felles, fysiske møteplassen som er gratis tilgjengelig for alle. Denne møteplassen som biblioteket representerer i lokalsamfunnet er et et fristed som bygger fellesskap, som sikrer tilgang på kultur og opplysning, og som spiller en sentral rolle i integrering, i opplæring og som serviceinstitusjon.

Fremfor å bruke noen få bibliotekarers interne diskusjon i en facebook-gruppe om hvorvidt man arrangere egne Harry Potter arrangement på biblioteket som eksempel på «cancel culture» i Norge, 6.7.4 Kanselleringskultur (s. 102) , ville det vært interessant om kommisjonen hadde drøftet bibliotekets ansvar som en del av ytringsfrihetens infrastruktur. Hvordan balansere bibliotekets særskilte ansvar for å legge til rette for samtale og debatt opp mot den viktige møteplassfunksjonen? I tillegg hadde det, sett i lys av erfaringer fra en rekke bibliotek, vært interessant med en drøftelse fra kommisjonen rundt øvelsen biblioteksjefer i folkebibliotek står i ved at biblioteket er en uavhengig arena hvor biblioteksjefen har en redaktørrolle samtidig som det er eid av kommunene.

Skolebiblioteket og ytringsfrihet

Dagens læreplaner vektlegger kildekompetanse og kritisk lesing. Forskningen viser at skolebiblioteket har en vesentlig effekt på elevenes prestasjonsnivå. Skolebibliotekets virksomhet dreier seg både om informasjonskompetanse, kildekritikk, leseforståelse og tilrettelagt litteratur til elever. Fagfornyelsen og de nye lærerplanene understreker behovet for et godt skolebibliotek med en kompetent skolebibliotekar.

En stor utfordring med dagens situasjon er at skolebibliotektilbudet er svært ulikt fra skole til skole og kommune til kommune. I dag mangler hver tiende grunnskole et skolebibliotek og det er langt mellom de fagutdannede bibliotekarene. I videregående opplæring har andelen fagutdannede bibliotekarere falt fra rundt 50 prosent i 2013 til i underkant av en femtedel i 2018. Å forplikte skolen til å ha et skolebibliotek alene er ikke nok så lenge skolebibliotekaren og fagkompetansen uteblir.

Bibliotekarforbundet ønsker at Regjeringen bruker skolebibliotek som et virkemiddel i utdanningen. Skolebibliotekene gir viktige bidrag i utviklingen av elevenes forståelse av demokrati og ytringsfrihet, i tillegg til å utvikle kritisk tenkning og digital dømmekraft. Viktige virkemidler for å sikre et godt og likeverdig skolebibliotek tilbud, er fagutdannede skolebibliotekarere. Utdanningsdirektoratets tilskudd til utvikling av skolebibliotek har vært et viktig bidrag til styrking av skolebibliotekene og bør videreføres med formål om at tilskuddet kan brukes til tiltak som styrker arbeidet med informasjonssøk og kildebruk, i tillegg til lesestimulering.

Kapittel 9 Desinformasjon og feilinformasjon

Dagens samfunn krever at befolkningen har god digital kompetanse og god digital dømmekraft for å kunne navigere ulike kanaler, ta til seg informasjon, utvise kildekritikk og lignende. Her er kommisjonens rapport tydelig på behovet for opplæring.

Bibliotekene er viktige arenaer for å hindre digitalt utenforskap og for å utvikle den digitale dømmekraften i befolkningen. Biblioteket og bibliotekaren spiller en unik rolle for å sikre informasjon, kunnskap og livslang læring til hele befolkningen.

Under kap. 9.10.2 (s.183) anbefaler kommisjonen også «opplæringstiltak for å gjøre den voksne og eldre befolkningen bedre til å navigere i den digitale informasjonsflommen», og at kursing for eksempel kan gjøres i regi av bibliotekene. Dette støtter Bibliotekarforbundet opp om. Men ønsker å legge til at også i skoleverket er digitale ferdigheter viktige innsatsområder gjennom læreplanene,

Kunnskapsløftet 2020. Der gis det tydelige rammer og føringer for at skolen skal arbeide med kritisk tenkning og refleksjon, utvikle respekt for vitenskap og for utvikling av dømmekraft.

Bibliotekarforbundet støtter kommisjonens anbefaling om å styrke arbeidet med faktasjekk i skolen i kap 9.10.6 (s.184) og synes tanken om en egen "Skolesekk for ytringsfrihet", nærmere beskrevet i kap 6.8.2.2 (s. 107) kan være effektivt. Men Bibliotekarforbundet vil påpeke at et slikt arbeid må skje i samarbeid med skolebibliotekene. En faktasjekk-tjeneste som ble drevet av bibliotekarer og bibliotekarstudenter på 2000-tallet var "Biblioteksvar". Faktasjekk ble utført via e-post og chat til brukerne som hovedsakelig var ungdom. Tjenesten la vekt på å vise til kilder, digitalt eller trykt, for å øke den digitale kompetansen. Bibliotekarforbundet ønsker at Regjeringen vurderer liknende tiltak.

Den teknologiske utviklingen, folkebibliotekenes utvidede mandat, og satsingen på skolebibliotek gjør at det er stort behov for å videreutvikle bibliotekarkompetansen. Det er derfor viktig at flest mulig bibliotekansatte får tilbud om kompetanseutvikling for blant annet bedre å kunne veilede i spørsmål om ytringsfrihet, deltakelse i offentlig debatt og kildekritikk. Behovet for kompetanseutvikling er tidligere understreket i både St.meld. nr. 23 (2008-2009), Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018 og Nasjonal bibliotekstrategi for 2020-2023.

Kapittel 12 Frie medier og frie ytringer

Den eneste konkrete anbefalingen fra kommisjonen som spesifikt omhandler bibliotek er «Bedre tilgang til journalistikk i bibliotekene», kap. 12.7.3. (s. 264). Bibliotekarforbundet støtter forslaget, og mener det er viktig for ytringsfriheten at alle sikres tilgang til fri journalistikk. Tjenesten PressReader gir i dag tilgang til enkelte norske, og en rekke internasjonale aviser og magasiner. Dette er gratis via biblioteket. Det vil være en styrke for opplysningsarbeidet og ytringsfriheten dersom man sikrer tilgang til flere aviser, tidsskrifter og magasiner slik kommisjonen foreslår. Bibliotekarforbundet anbefaler å utvide tilbudet til digitalt innhold rettet mot flere norske medier. Nasjonale lisenser vil gi likt tilbud i hele landet gjennom folkebibliotekene, og det gjør administrasjonen enklere. En slik ordning bør finansieres via egen post på Nasjonalbudsjettet.

Kapittel 14 Ytringsfrihet i kunsten

Bibliotekene befinner seg i skjæringspunktet mellom flere roller og en av dem er kulturformidler. Enger-utvalget som slo fast at et levende kulturliv er en forutsetning for et levende demokrati og for ivaretagelse av ytringsfriheten. Den peker på svak infrastruktur for det offentlige arbeid med planmessig styrking og ivaretagelse av kulturlivet.

Kommisjonen skriver godt om kunst og kultur, men oppmerksomhet om bibliotekene som en brikke i det lokale kulturlivet og litteraturen savnes. Bibliotekarforbundet mener at alle folke- og skolebibliotek bør inkluderes i arbeidet med ytringsfriheten innen kunst og kultur. Leselyst-satsning er demokratibyggning og kan brukes som arenaer for utøvelse av ytringsfrihet, og det bør skje i samarbeid med bibliotekene. Et annet konkret tiltak som allerede fungerer, er innkjøpsordningene i regi av Kulturrådet som gir bibliotekene tilvekst av norsk litteratur. Bibliotekarforbundet ønsker at innkjøpsordningen styrkes.

Bibliotekarforbundet støtter kommisjonens vurdering om at friby-ordningen bør styrkes ytterligere, slik det er foreslått under kap. 14.8.5 (s. 300). Flere norske folkebibliotek er med å administrere friby-ordningen og er sammen med kommunen/byen vertskap for forfattere og journalister.

Kapittel 15 Ytringsfrihet i arbeidslivet

Bibliotekarforbundet vil i likhet med Unio berømme kommisjonen for å ta med ytringsfrihet i arbeidslivet som et eget kapittel. Bibliotekarforbundet stiller seg bak Unios omfattende høringsvar tilknyttet dette kapittelet.

Med vennlig hilsen

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'V. Angell Bergli'.

Veronicha Angell Bergli
Forbundsleder
Bibliotekarforbundet